

6. Когтілов В.В. Актуальні питання українського художнього перекладу. — К.: Вид-во Київ. ун-ту, 1971. — 130 с.
7. Когтілов В.В. Теорія і практика перекладу: Навч. посібник для студентів. — К.: Вища школа, 1982. — 168 с.
8. Лановик М.Б. Функціонування художнього образу в різномовних дискурсах. — Тернопіль: Економічна думка, 1998. — 148 с.
9. Лановик М.Б. Проблеми відтворення та функціонування художнього образу при перекладі // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету ім. В. Гнатюка. Серія: Літературознавство. — 1997. — № 1. — С. 117-128.
10. Французька п'єса ХХ століття / Під ред. Ю. Косенка, С. Сніжко. — К.: Основи, 1993. — 510 с.
11. Дюшен І. Читая Беккета // Современная драматургия. — 1989. — № 1. — С. 195-200.
12. Рецкер Я.И. Теория перевода и переводческая практика. — М.: Международные отношения, 1974. — 216 с.
13. Beckett Samuel. Endgame. — 1985. Available: <http://www.msu.edu/user/sullivan/TangLit.html>
14. Beckett Samuel. Krapp's Last Tape. — 1959. Available: <http://www.msu.edu/user/sullivan/TangLit.html>
15. Rick Lopez. A Voice that I Felt Was Speaking in the Clearest and Most Accurate Terms about What it Meant to Be Human and in the World // New York Times. — 1991. — 17 Juli.
16. Uchman Jadwiga. The Problem of Time in the Plays of Samuel Beckett: Academic dissertation: 10.0. — Lodz, 1987. — P. 139.
17. Beckett Samuel. Dzieła dramatyczne w przekładzie Antoniego Libery. — Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy, 1988. — S. 756.

Oleksandra Boretska. Literary Activity of Samuel Beckett in the Context of Ukrainian Translation Studies. In the article the place and meaning of the literary heritage of Samuel Beckett in the Ukrainian translations is investigated. Particular attention has been paid to the difficulties in translating of the writer's works, caused by their rich subcontext on the phonographical, lexical, syntactical and semantic levels. There are examples from Volodymyr Dibrova's translations of the plays "Krapp's Last Tape" and "Endgame" in the article

Лариса Вергун

СТАНОВЛЕННЯ ПЕРЕКЛАДНОЇ ВЗАЄМОВІДПОВІДНОСТІ ОСВІТНЬОЇ ЛЕКСИКИ АНГЛІЙСЬКОЇ ТА УКРАЇНСЬКОЇ МОВ

Метою цієї статті є опис процесу становлення англо-українських та українсько-англійських перекладних відповідників освітньої лексики. Дослідження цієї проблеми вважається нами неповним без висвітлення стану фіксації освітніх термінів у термінологічних тлумачних словниках. Початок лексикографічної фіксації аналізованої лексики цих двох мов на фаховому рівні позначений різними періодами: перші тлумачні фахові словники освітньо-педагогічної тематики у Великобританії і США з'явилися на початку ХХ століття, а в Україні — наприкінці ХХ століття.

Стан англійської педагогічної лексики та лексики системи освіти до першої світової війни відображений у двох енциклопедичних виданнях, які вийшли друком майже одночасно. У 1911-1913 роках у Нью-Йорку побачило світ п'яти томне видання "Encyclopedia of Education" за редакцією С. Монро (Monroe S.). Енциклопедія містить терміни педагогіки та її історії, терміни системи освіти та управління освітою. Енциклопедія витримала п'ять перевидань без змін. У Лондоні у 1911-1912 рр. вийшов семитомник "The Teacher's Encyclopaedia of the Theory, Method, Practice, History and Development of Education at Home and Abroad" за редакцією А.П. Лорі (Laure, Arthur P.) [32]. Видання охоплює широкий спектр тем: історія освіти та педагогіки, теорія та практика виховання та навчання, система освіти Великобританії, США та країн Європи.

Десятиліттям пізніше (у 1921-1922 роках) у Лондоні вийшла друком "The Encyclopaedia and Dictionary of Education" ("Педагогічний словник-енциклопедія") у 4-х томах за редакцією Ф. Вотсона (Watson F.). До авторського колективу, що працював над виданням, увійшло близько 900 вчених. Словник-енциклопедія вміщує значний обсяг інформації з теорії та практики виховання й освіти початку ХХ століття, у ньому вміщені відомості про особливості

організації систем освіти різних країн та ін. Кожний том ілюстрований чорно-білими фотографіями, таблицями, діаграмами та рисунками, а також вміщує список довідкової літератури. У кінці розміщений предметний покажчик.

Однак, не зважаючи на таку кількість фахових енциклопедичних видань, лексика системи освіти англійської мови все ще потребувала уніфікації. Про цю проблему йдеться у статті Олівії Паунд (Olivia Pound) “Educational Lingo”, опублікованій у журналі “American Speech” 1926 р. У ній, зокрема, коротко характеризуються нові на той час освітні терміни та висловлюється сподівання на скоріше впорядкування освітньої термінології у зв’язку з великою кількістю інновацій [31].

”Енциклопедія педагогічних досліджень” [28], присвячена дослідженням у сфері педагогіки та освіти, містить більше 7000 словникових статей-гнізд. Завданням упорядників енциклопедії було критично оцінити і синтезувати знахідки в освітніх дослідженнях і показати шляхи їхнього використання, а також визначити перспективи таких досліджень. У передньому слові до “Енциклопедії...” вказується також на недостатню узгодженість термінології системи освіти [28, с. viii].

Першим словником, що виконував функцію стандартизації та уніфікації освітньої термінології англійської мови, став “Dictionary of Education” за редакцією С. Гуда (C.V. Good) [27]. Перше його видання побачило світ у 1945 р. Основу словника становила термінологія американського національного варіанта англійської мови, британська та канадська термінологія винесена в окремі розділи. Словник містить близько 20 тисяч лексичних одиниць. Поряд із тлумачною частиною, словник має і перекладну. До неї ввійшли французько-англійський, німецько-англійський та італійсько-англійський словники освітньої лексики. Їхній словник становлять лише ті одиниці, що найчастіше використовуються в контрастивних дослідженнях [27, с. vii]. Близько 2 тисяч термінів чи їхніх додаткових значень, що вміщені у цьому виданні, було запозичено з “Encyclopedia of Educational Research”, менше — із “Encyclopedia of Education”. Укладачі словника “Dictionary of Education” за редакцією Гуда (Good C.V.) намагалися зробити доступним словник професійних термінів сфери освіти. Їхнє завдання полягало у проясненні понять та термінів царини освіти. До словника не ввійшли персоналії, назви закладів, установ, організацій, географічні назви, назви журналів за винятком, якщо вони не входять до складу назв методів, планів та ін. Зі сфери психології, соціології та філософії вибиралися терміни, що мають суттєві освітні конотації. Ще одна проблема, що постала перед упорядниками словника “Dictionary of Education”, — визначення меж (делімітація) спеціальних термінів, а особливо таких, що безпосередньо пов’язані з дисциплінами (предметно орієнтованими). Удосконалюючи словник “Dictionary of Education” [27], його упорядники повинні були зважати на таке: — належить термін до сфери професійної діяльності чи є предметно-орієнтованим як, наприклад, *triangle* (трикутник) чи *circle* (коло) у математиці; — має термін спеціальне значення чи відтінок значення, — чи використовується термін безпосередньо в цій галузі; — чи використовується термін частіше в одному підрозділі галузі, ніж в інших; — чи набуває термін спеціального значення або його відтінку, використовуючись у споріднених сферах; чи можливо передати значення терміна не більше, ніж п’ятдесятьма словами [27, с. viii -ix].

На противагу США і Великобританії, в Україні до початку 90 х років ХХ століття видання енциклопедичних чи фахових словників педагогіки або системи освіти українською мовою не здійснювалося.

Останніми роками, разом із пошвавленням в Україні термінологічних досліджень різних підмов, спостерігається зростання уваги і до освітньої лексики української мови, хоча досліджувалася вона виключно в межах педагогічної лексики. Цій темі присвячено два наукових доробки [5; 19]. У них у межах педагогічної лексики досліджуються деякі аспекти української лексики системи освіти. Зокрема, з’ясовуються джерела поповнення словникового складу педагогічної лексики в її динаміці, аналізується співвідношення в ній національного та інтернаціонального, виявляються мікросистеми педагогічної лексики й принципи їхньої організації, аналізується організація категоріально-тематичних груп [19], розкривається зміст лінгвістичних понять “педагогічна лексика” та “педагогічна термінологія”, вивчається склад педагогічних термінів у різностильових текстах, визначається обсяг педагогічної лексики та її

структури, виявляються структурні моделі педагогічних лексем та ін. [5]. Але у жодному із цих досліджень не даються рекомендації щодо унормування освітньої термінології.

Довідкової літератури з термінології системи освіти в Україні, на нашу думку, видається вкрай недостатньо. Тлумачного словника освітніх термінів в Україні, на жаль, немає. Але слід зауважити, що 90-ті роки попереднього століття виявилися плідними для українських упорядників словників педагогіки та системи освіти (у тому числі і так званих словників-метеликів).

“Термінологічний словник з педагогіки” [9] був однією з перших спроб уніфікації педагогічної лексики. У ньому знаходимо лише незначний відсоток освітньої лексики (0,3 %). “Український педагогічний словник” [7] містить близько 3000 статей, в яких узагальнена й систематизована інформація з теорії та практики навчання і виховання. У словнику зафіксовані основні поняття й терміни навчально-виховного процесу, нових педагогічних теорій і концепцій, персоналії видатних педагогів. Поряд із цим, словник містить суміжні терміни з психології, філософії, медицини, інформатики та інших галузей. Освітня лексика у словнику представлена досить неповно.

Уперше в Україні словник, що описує окремих аспект системи освіти, вийшов друком у 2000 році, він має назву “Професійна освіта” [18]. Словник містить понад 1300 понять із філософії освіти, теорії та історії професійної освіти, зокрема, з дидактики професійної школи, методик викладання загальноосвітніх і спеціальних дисциплін, виробничого навчання, управління та ін. Поряд із сучасною термінологією, до словника увійшла історична лексика, як-от: *двокласні вчительські школи* [18, с. 67], *інститут соціального виховання* [18, с. 127], *реальне училище* [18, с. 284] та ін., а також лексика суміжних галузей, яку упорядники вважають безпосередньо пов’язаною із системою професійного навчання (*біржовий маклер* [18, с. 31], *самоокупність* [18, с. 305], *футурологія* [18, с. 364] та ін.).

Отже, фіксація лексики системи освіти англійської мови на фаховому рівні почалася значно раніше (на початку XX століття), аніж української (наприкінці XX століття). Більшість лексики системи освіти англійської та української мов фіксується в енциклопедичних і тлумачних словниках, відчувається брак перекладних словників освітньої лексики.

Становлення перекладних відповідників освітньої лексики англійської та української мов можна прослідкувати за наявними англо-українськими та українсько-англійськими словниками, виданими в різний період.

У 1948 році вийшов у світ “Англо-український словник” М.Л. Подвезька [14]. До його складу увійшло близько 50 тисяч лексем. За нашими підрахунками, освітня лексика в ньому становить 0,5 %. Найбільша питома вага серед зафіксованої тут освітньої лексики серед лексем, що позначають осіб, задіяних у процесі освіти — 12,5 % (*music master* — *учитель музики* [14, с. 360]; *headmaster* — *завідувач школи* [14, с. 276]; *lecturer* — 1) *лектор*, 2) *доцент* [14, с. 326] та ін.), 10,4 % — за лексемами, що позначають користувачів освіти (*post-graduate* — *аспірант* [14, с. 435]; *freshman* — *першокурсник* [14, с. 252]; *pupil-teacher* — *учень, що вчить молодших учнів* [14, с. 460] і т. ін.), 4 % досліджуваних лексем позначають заклади освіти (*academy* — *академія* [14, с. 17]; *college* — *коледж* [14, с. 133]; *grammar school* — *класична середня школа; амер. неповна середня школа, що включає 5й-8й класи* [14, с. 266]).

Переважна частина представленої у словнику етноспецифічної лексики, належить до царини Оксбриджа: *sizar* — *студент-стипендіат* (Кембриджського університету) [14, с. 569]; *senior classic* — *лауреат у Кембриджському університеті* (із класичної літератури) [14, с. 547] та ін.). Зовсім небагато у словнику лексем із студентського та учнівського сленгу (*mug* II — *зубрило* [14, с. 358]; *poll* — *унів. сл. студенти, що закінчили Кембриджський університет без відзнаки* [14, с. 430]; *sconce* — *студ. сл. 1. в штрафувати (студента) за порушення правил поведінки за спільним столом; 2. штраф* [14, с. 534]). У “Списку найуживаніших скорочень, прийнятих в Англії та в США” [14, с. 767-778] представлені скорочені варіанти вчених звань, освітніх організацій та навчальних закладів, хоча більшість не містить перекладу.

“Українсько-англійський словник” М.Л. Подвезька [15] вийшов друком у 1952 р. Він містить близько 60 тисяч слів. За проведеними нами статистичними підрахунками у ньому є 0,6% освітніх лексем від загальної кількості словникових статей. Деякі лексеми, зафіксовані у ньому, вже вийшли з ужитку (*матрикул* — *matriculation certificate* [15, с. 417]; *приват-доцент* — *заст. lecturer* [15, с. 704]). Скорочені варіанти слів у цьому словнику представлені як

заголовні, а їхні повні варіанти подані в дужках, напр.: *педвиши* — (*педагогічна вища школа*) *higher school for Pedagogical Training* [15, с. 538]; *літфак* (*літературний факультет*) — *faculty of letters* [15, с. 401]; *педпрактика* (*педагогічна практика*) — *pedagogic(al) practice (training)* [15, с. 538] і т. ін. Серед освітніх лексем такі, що номінують заклади освіти, представлені у цьому словнику найширше, їх 11 %, майже однаково представлені лексико-семантичні групи “користувачі освіти” (9,4 %) та “особи, задіяні у процесі освіти” (9,7 %).

З “Англо-українського словника” М.І. Балли було вибрано близько однієї тисячі англо-українських відповідників освітньої лексики, що становить приблизно 0,7 % від загальної кількості зафіксованих у ньому лексем. Аналіз вилученої освітньої лексики дозволяє розподілити її на термінологію та колоквіалізми. У цьому словнику повніше, ніж в “Англо-українському словнику” М.Л. Подвезька (1948), представлена лексика Оксбриджа (7 % від загальної кількості): *degrade* — *відкласти екзамен на рік (у Кембриджському університеті)* [3, с. 275], *viagr-supper* — *бенкет, свято на честь перемоги на човнових перегонях (в Оксфорді і Кембриджі)* [3, с. 159], *Senate-House* — *будынок ради (у Кембриджському університеті)* [4, с. 324] та ін. Також широко представлена тут *екзаменаційна* лексика та лексика *системи оцінювання*: *rating* — *амер. оцінка (у школі)* [4, с. 210], *Previous Examination* — *перший екзамен на ступінь бакалавра* [4, с. 162], *blue book* — *розм. екзамен (в університеті)* [3, с. 134], *prelim* — (*скор. від preliminary examination*) *вступний екзамен*, *first* — *найвища оцінка (в англійських університетах)* [3, с. 148] і т. ін. Загалом, 21,5% лексем, зафіксованих в “Англо-українському словнику” [3; 4], відносно до розряду етноспецифічних. В “Англо-українському словнику” М.І. Балли представлена найуживаніша освітня лексика Великобританії та США. Користуючись таким словником, читач має змогу поповнити фонові знання.

Близько 0,6 % лексем (860 із 150 тисяч), зафіксованих у “Великому українсько-англійському словнику” [16], належать освітній тематиці. Найширше тут представлені назви предметів і дисциплін (12,3 % від вилучених лексем). Слід зазначити, що цей словник охоплює назви як дисциплін мікрополів “середня” та “початкова освіта” (*нова історія* — *modern history* [16, с. 326], *природознавство* — *natural history, natural science* [16, с. 451]), так і мікрополя “вища освіта” (*логіка* — *logic* [16, с. 263], *молекулярна біологія* — *molecular biology* [16, с. 371], *кібернетика* — *cybernetics* [16, с. 230], *риторика* — *rhetoric, oratory* [16, с. 487] і т. ін.). Другою групою за чисельністю лексем, представлених у словнику, є лексико-семантична група “особи, задіяні у системі освіти” (11,6%): *класний керівник* — *class teacher* [16, с. 229], *вчитель іноземної мови* — *language-master, language-teacher* [16, с. 284], *вихователь (педагог)* — *teacher, master; educator; (у приватному домі) tutor* [16, с. 76]. Також широко представлені лексеми, що позначають *користувачів освіти* (*відмінник, ~ця (про учнів)* — *excellent pupil, (про студента) excellent student* [16, с. 83], *студент-юрист* — *student of law* [16, с. 555] і т. ін.). Третє місце за кількістю представлених лексем посідає лексико-семантична група “*зклади освіти та їхні підрозділи*” (10%). Цінним у словнику є те, що укладачі внесли до нього не лише ті терміни, що позначають типи закладів освіти, а й уточнювальні терміни, що вказують на напрямок підготовки спеціалістів (*будівельний інститут* — *Institute for the Study of Building Construction* [16, с. 45], *електротехнічний інститут* — *Institute of Electrical Engineers* [16, с. 156], *сільськогосподарська академія* — *Agricultural Academy* [16, с. 15] та ін.). Представлена також сфера фінансування освіти. Вилучені такі лексеми: *стипендія* — *grant, stipend*, (іменна) *scholarship* [16, с. 549], *стипендіат* — *grant-holder, scholarship holder, grant-aided student, student having a scholarship* [16, с. 549].

До зазначеного вище словника ввійшли різні типи скорочень освітніх лексем: *педінститут* (*скороч. від педагогічний інститут*) — *pedagogical institute, teacher's training college* [16, с. 355], *ін-т* (*скороч. від інститут*) — *institute* [16, с. 215], *НАН* (*скороч. від Національна Академія Наук*) — *National Academy of Sciences* [16, с. 301]. Історична та застаріла лексика системи освіти також присутня в цьому словнику, як-от: *бурса іст.* — *theological seminary* [16, с. 46], *ментор заст.* — *mentor* [16, с. 276], *педель заст.* — *beadle, apparitor* [16, с. 355], *піонервожатий іст.* — *pioneer leader* [16, с. 390]. Етноспецифічна лексика у “Великому українсько-англійському словнику” становить 16,2% від зафіксованих освітніх лексем української мови.

Отже, за проведеними кількісними підрахунками, наповненість освітньою лексикою перекладних словників загальнонавчальної лексики становить менше 1% від загальної кількості

zareєстрованих у них лексем. Слід зауважити, що словники, з яких робилася вибірка фактичного матеріалу, призначені для широкого загалу, тому закономірним є те, що спеціальна лексика в них не превалює.

”Словник-довідник менеджерів освіти, соціальних педагогів та працівників соціально-педагогічних служб і консультацій” [23] укладено за енциклопедичним принципом, тут в алфавітному порядку наведено поняття і терміни, що застосовуються в психолого-педагогічній літературі з педагогічного менеджменту, соціальної педагогіки, а також деяких суміжних дисциплін. У ньому даються сучасні трактування наведених понять та відомості про їх походження. Після заголовних слів, що подані українською мовою, розміщений перекладний відповідник англійською мовою, а далі тлумачення терміна українською мовою.

Із приблизно однієї тисячі термінів, zareєстрованих у словнику, 5,4% репрезентують систему освіти, наприклад: *авторитарне виховання* — *authoritarian upbringing* [23, с. 3], *документація шкільна* — *school documents* [23, с. 24], *перерва шкільна* — *school break* [23, с. 62], *пересувні школи* — *mobile schools* [23, с. 62], *рада педагогічна* — *educational council* [23, с. 73] та ін. Зрозуміло, що такий словник робить акцент не на перекладі термінів, а на їхньому поясненні українською мовою.

Одним із перших англо-українських перекладних фахових словників дослідженої нами субмови став тримовний англо-польсько-український словник А.В. Василюк “Нові педагогічні поняття” [6], до якого ввійшли 256 лексем. Аналізований словник, знову ж у межах педагогічної лексики, подає деякі нові терміни системи освіти англійської мови та їхні польські та українські перекладні відповідники. Отже, поміж педагогічними термінами у словнику зустрічаються такі освітні терміни: — системи оцінювання (зараз і далі наводимо приклади без польського перекладного відповідника): *criterion-referenced grading* — *критеріальне оцінювання* = *оцінювання учнів шляхом застосування попередньо встановлених детальних і об’єктивних критеріїв* [6, с. 6-7], *holistic scoring* — *цілісне оцінювання* = *техніка оцінювання письмових та інших учнівських робіт не за частинами чи пофакторно, а як цілості* [6, с. 10], *mean score* — *середня оцінка* = *середнє арифметичне даних оцінок* [6, с. 12] та ін.; - терміни тестування: *distracters* — *дистрактори* = *позірно правдоподібні, але насправді помилкові відповіді чи формулювання у тестах “за вибором”* [6, с. 8], *norm-referenced test* — *диференційний тест* = *стандартизований тест з оцінювання рівня досягнень певного учня шляхом порівняння його результатів з середніми показниками групи* [6, с. 12] та ін.; — назви наук та предметів: *andragogy* — *педагогіка дорослого віку* [6, с. 19], *epistemology* — *епістемологія (теорія пізнання)* [6, с. 20], *ergonomics* — *ергономіка (наука про економну і безпечну діяльність, про її оптимізацію)* [6, с. 20], *ethology* — *етологія (природнича наука про матеріальну основу вчинків, поведінки, постави і характеру)* [6, с. 20] і т. ін.; — методики викладання: *reciprocal teaching* — *взаємне навчання (метод навчання читання у парах для вдосконалення розуміння фактів* [6, с. 15], *postinstructional planning* — *заклучне планування* = *планування способу надання учням інформації щодо результатів навчання для оцінювання і контролю ними виконаного і запланованого* [6, с. 13] та ін.

Цей словник більше тяжіє до тлумачного, адже кожна словникова стаття після перекладного відповідника (спочатку польського, а потім англійського) містить пояснювальну частину, наприклад: *validity* — *trafność, miarodajność* — *валідність, відповідність* = *ступінь відповідності вимірів даного тесту до того, що планувалося визначити його застосуванням* [6, с. 18] і т. ін. Після основної частини розміщений додаток “Короткий англо-український словник” [6, с. 18-22], що нараховує 137 лексем, більшість яких продубльована в основній частині. Етноспецифічні терміни у цьому словнику відсутні, упорядником зібрана лише міжнародна термінологія.

Уперше в Україні “Англо-український словник освітньої лексики” був виданий 2002 року [2]. Словник містить близько 4 тисяч заголовних слів і словосполучень, розташованих за алфавітом, до нього ввійшли основні терміни головних галузей освіти, а також розмовна шкільна та університетська лексика. Джерелами для укладання словника слугували тлумачні, країнознавчі та перекладні словники, сучасна наукова і методична література про освіту у США, Великобританії та інших англомовних країнах, проспекти навчальних закладів різного типу та ін., потужним джерелом стали також інтернет-ресурси (веб-сторінки університетів, коледжів, шкіл, глосарії та ін.). Перед укладанням “Англо-українського словника освітньої

лексики” було ретельно вивчено, як побудовані іншомовні перекладні педагогічні словники [1; 13; 20; 21; 24; 30] та посібники освітньо-педагогічної тематики [8; 11; 17; 25], а також те, як представлена у них лексика системи освіти та її перекладні відповідники.

Складною проблемою при укладанні словника було відокремлення освітньої лексики та термінології від компонентів суміжних терміносистем. Нам у цілому вдалося окреслити межі тієї групи слів і термінів, що називаються освітньою лексикою. Відомо, що у словнику повинен враховуватися постійний рух мови [10, с. 14], тому до словника введені неологізми, а це також становить лексикографічну проблему. У словнику подано транскрипцію заголовних слів та словосполучень, у разі існування двох чи більше варіантів вимови, спочатку подається британський варіант, а далі, після позначки US, розміщується американський варіант. Словник містить відповідні позначки про те, до якого національного варіанта англійської мови належить та чи інша лексема. У виданні зафіксована лексика п’яти національних варіантів англійської мови, як-от: американського — *drop or add* — амер. “відмовся або додай” (встановлений день, до якого студент повинен визначитися від яких раніше вибраних курсів він відмовляється, а які курси вибирає додатково) [2, с. 42], британського — *eleven plus* — брит. “одинадцять-плюс” (вибірковий іспит для учнів, яким виповнилося 11 років, на навчання до середньої класичної школи) [2, с. 45], канадського — *collegiate institute* — канад. середня школа з підвищеними вимогами [2, с. 32], австралійського — *Kindergarten of the Air* — австрал. Дитячий радіосадок (регулярні радіопередачі для дошкільнят, що мешкають у віддалених районах Австралії; діти не тільки слухають, а й беруть у них активну участь, використовуючи радіозв’язок) [2, с. 68], новозеландського — *wananga* — новозел. вананга, вищий заклад освіти Маорі [2, с. 126], *Kohanga geo* — новозел. “мовні гнізда” (дитячі центри Маорі, де дошкільнята вивчають мову маорі) [2, с. 69].

Представлення у перекладних словниках етноспецифічної лексики вважається лексикографами однією з найбільших проблем [33, с. 195, с. 324-325]. Така лексика становить 43% від загальної кількості лексем, зафіксованих у “Англо-українському словнику освітньої лексики”. Лексеми цього типу є складними для перекладу, адже у словнику повинні братися до уваги і зазначатися найменші розбіжності у значенні лексем мови-джерела та цільової мови [26, с. 198]. Ю.А. Найда наголошує, що проблема презентації лакун у перекладному словнику зростає у геометричній прогресії разом із зростанням лінгвістичних та культурних відмінностей [29, с. 1-2].

Слушною вважаємо тезу Т.Р. Кияка про те, що фахові словники створюються не для бібліотек, а для сьогоденного широкого вжитку, для повноцінної комунікації фахівців [12, с. 22], отже, для посилення можливостей цього словника як довідкового видання до нього внесено переклади скорочень та аббревіатур (більше 10%), переклад яких українською мовою викликає чималі труднощі, у ньому подано як літературну, так і розмовну освітню лексику. Пояснення та додаткова інформація, що наводиться в українській частині словника, у деяких аспектах наближають його до тлумачного словника освітньої лексики англійської мови, наприклад: *European baccalaureate* — “європейський бакалаврат” (посвідчення про повну середню освіту за визначеною програмою та з 3-річною заключною стадією, надає право вільного вступу до всіх університетів розвинених країн) [2, с. 47] та ін.

Труднощі вбачаємо у введенні до словника власних назв. Ми внесли до нього власні назви, які є широко відомими для носіїв англійської мови (особливо британського та американського національних варіантів англійської мови). До словника ввійшли назви освітніх організацій, навчальних закладів, освітніх програм, навчальних дисциплін і т. ін. та їхні перекладні відповідники, як-от: *Uniformed Services University of the Health Sciences* — амер. Військово-медичний університет (готує офіцерів медичної служби) [2, с. 123], *Goals 2000* — амер. “Цілі 2000” (закон 1994 р., що встановлює державні цілі освітньої політики США) [2, с. 55], *New Basics* — амер. “Нові основи” (обов’язкова навчальна програма для отримання диплома про закінчення середньої школи; до неї входять англійська мова, природничі науки, історія, математика, інформатика) [2, с. 80] і т. ін. Після основної перекладної частини словника розміщений “Покажчик українських перекладних еквівалентів англійських освітніх термінів” [2, с. 129-183]. Він дає змогу користувачеві пришвидшити пошук потрібної інформації та полегшує користування словником.

Проаналізований матеріал дослідження свідчить про те, що упорядкованої лексикографічної фіксації українських перекладних відповідників англійської освітньої лексики у ХХ столітті не було (за винятком спорадичних випадків, описаних вище). Частина таких відповідників фіксується у перекладних словниках загального типу, що становить не більше 1% від обсягу зафіксованих у них лексем, та для професійного спілкування фахівців цього недостатньо. “Англо-український словник освітньої лексики” став першою спробою уніфікації англо-українських перекладних відповідників цієї галузі. У перспективі необхідно створити більший за об’ємом словник з перекладу освітньої лексики не тільки з англійської мови на українську, а й з української на англійську.

Література

1. Англо-русский учебно-педагогический словарь / Сост. Н.В. Фёдорова, В.П. Лапчинская. — М., 1998. — 160 с.
2. Англо-український словник освітньої лексики / Уклад. Л. Вергун. — Тернопіль: Підручники і посібники, 2002. — 184 с.
3. Балла М.І. Англо-український словник. — К.: Освіта, 1996. — Т.1. — 712 с.
4. Балла М.І. Англо-український словник. — К.: Освіта, 1996. — Т.2. — 752 с.
5. Бевз Т.О. Семантичні інновації, структурні моделі та функції педагогічної лексики: Автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 / Український держ. педагогічний ун-т ім. М.П. Драгоманова. — К., 1996. — 25 с.
6. Василюк А.В. Нові педагогічні поняття. Англо-польсько-український словник. — Ніжин, 1999. — 22 с.
7. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник / Гол. ред. С. Головка. — К.: Либідь, 1997. — 374 с.
8. Григорьева О.А., Мелочина О.П. Практикум для студентов педвузов по общепедагогической лексике английского языка. — М., 1979. — 39 с.
9. Грішин Е.О., Рудакевич М.Л. Термінологічний словник з педагогіки. — Тернопіль, 1995. — 79 с.
10. Дубичинский В.В. Искусство создания словарей: Конспекты по лексикографии: Учебное пособие. — Харьков, 1994. — 102 с.
11. Зеленский П.Т. Терминологическое пособие по методике изучения английского языка. — Львов: Изд. при Львовском университете, 1968. — 108 с.
12. Княк Т.Р. До питання про “своє” та “чуже” в українській термінології // Мовознавство. — 1994. — № 1. — С. 22-25.
13. Немецко-русский школьно-педагогический словарь. — М.: Сов. энциклопедия, 1972. — 823 с.
14. Подвезько М.Л. Англо-український словник. — К.: Рад. школа, 1948. — 792 с.
15. Подвезько М.Л. Українсько-англійський словник. — К.: Рад. школа, 1952. — 1012 с.
16. Попов Є.Ф., Балла М.І. Великий українсько-англійський словник. — К.: Чумацький шлях, 2001. — 643 с.
17. Поуви О., Уолш И. Пособие по педагогической терминологии: Учебное пособие. — 2е изд., испр. и дополн. — М.: Высш. школа, 1982. — 239 с.
18. Професійна освіта: Словник: Навч. посіб. / Уклад. С.У. Гончаренко та ін. / За ред. Н.Г. Ничкало. — К.: Вища школа, 2000. — 380 с.
19. Разумейко М.С. Педагогічна лексика української мови: Автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.02 / НАН України. Ін-т укр. мови. — К., 1995. — 25 с.
20. Русско-английский школьно-педагогический словарь. — Ярославль: Ярославское книжное издательство, 1959. — 455 с.
21. Русско-немецкий школьно-педагогический словарь. — М.: Сов. энциклопедия, 1987. — 704 с.
22. Словник термінології з педагогічної майстерності. — Полтава, 1995. — 63 с.
23. Словник-довідник менеджерів освіти, соціальних педагогів та працівників соціально-педагогічних служб і консультацій / М.І. Приходько, О.М. Приходько, Н.І. Селівестрова, О.В. Турська. — Запоріжжя: Поліграф, 1999. — 132 с.
24. Терміни науки і вищої школи. Німецько-український та українсько-німецький словник. — К.: АО Книга, DAAD, 2000. — 224 с.
25. Фішук В.В., Матвійшин В.Г., Гандзюк С.П. Веди урок іноземною мовою: Книжка для вчителя. — К.: Радянська школа, 1990. — 118 с.
26. Burkhanov I. Translation: Theoretical Prerequisites. — Rzeszów: University Press, 2003. — 222 p.

27. Dictionary of Education / Ed. by C.V. Good. — N.Y.: Ind. McGraw-Hill Book Company, 1945. — 495 p.
28. Encyclopedia of Educational Research / Ed. by W.S. Monroe. — S.L.: The MacMillan Company, 1941. — 1344 p.
29. Nida E.A. Analysis of Meaning and Dictionary Making // Language Structure and Translation. — Stanford: Stanford University Press, 1982. — P. 1-23.
30. Okon W., Dembaska J., Niemierko B. Piecioletni słownik terminów pedagogicznych: Pol., angl., fr., ros. — Wrocław etc.: Ossolieneum, 1990. — 207 s.
31. Pound O. Educational Lingo // American Speech. — 1926. — Vol. 1, № 6. — P. 311-314.
32. The Teacher's Encyclopaedia of the Theory, Method, Practice, History and Development of Education at Home and Abroad: In 7 vol. / Ed. by A.P. Laurie. — London: Caxton publishing Company Ltd., 1911-12.
33. Zgusta L. Manual of Lexicography. — Prague, 1971. — 360 p.

Laryssa Verhul. Process of Establishing of Mutual Translation Correspondence of the English and Ukrainian Educational Lexicon. The lexicographic recording of the English and Ukrainian educational lexicon started at different periods. In the USA and Great Britain, the first monolingual explanatory dictionaries of educational lexicon were published early in the 20th century, while in Ukraine they appeared in the late 20th century. In Ukraine, there is still a lack of dictionaries of this kind. English-Ukrainian Dictionary of Educational Lexicon, compiled by the author of this paper, is an attempt to unify and standardize English-Ukrainian translation equivalents of educational terminology. The dictionary contains about 4 000 head words and represents the main bulk of educational terminology and domains of education. An English ethnospecific educational lexicon accounts for 43 per cent of head words.

Тетяна Олійник

ОСОБЛИВОСТІ ВІДТВОРЕННЯ СВОЄРІДНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ В ПЕРЕКЛАДІ

Проблема передачі національної своєрідності мови-джерела (МД) і до сьогодні є однією з головних проблем теорії художнього перекладу [1; 2; 3; 4; 5; 6; 7]. Своєрідність оригіналу в багатьох випадках розглядається як сукупність специфічних національних засобів і національних образів твору. Не завжди змістовий план вихідного тексту МД розглядається з точки зору відображених в ньому особливостей національної культури. Такий культурно-змістовий підхід до цієї проблеми дозволяє розкрити семантичні особливості лексичних одиниць, обумовлених специфікою національної культури, а також можливості передачі цих особливостей в перекладі.

Ми розглядаємо своєрідність вихідного тексту як особливість змістового плану твору обумовленого специфікою національної культури. Обумовленість змістового плану мови культурою певного народу можна виявити при зіставленні значень слів МД і цільової мови (ЦМ). Спробуємо зіставити значення слів і словосполучень української і англійської мов і виявити семантичні відмінності, пов'язані з різними культурами.

Специфіка художнього перекладу полягає в тому, що перекладач повинен передати своєрідність життя нації, яка відображена в тексті МД: особливості матеріальної культури, характерні риси навколишньої природи — фізичної географії, флори і фауни, а також особливості соціальної поведінки людей — повсякденної поведінки, жестів, національних традицій, звичаїв, обрядів. Перераховані аспекти, на нашу думку, входять в єдине поняття культури. Слід, однак, зазначити, що для перекладу принципове значення мають ті особливості національної культури, які відомі всім носіям конкретної мови, тобто описуючи знання культури, ми орієнтуємося на “пересічного громадянина” [8, с. 120; 9, с. 3].

Елемент значення слова, який безпосередньо пов'язаний з національною культурою, обумовлений нею, називається в лінгвістиці по-різному: “культурний компонент”, “культурні співзначення”, “культурне значення” [10; 11; 12]. Місце цього компонента в семантиці слова теж є дискусійним питанням. Деякі мовознавці не включають його в “лінгвістичне значення” слова [10], визначаючи його як елемент, який супроводжує лексичне значення слова. Інші вчені [8; 11] визнають культурний компонент частиною лексичного значення слова. Ми поділяємо